

Mutlak Savaş Birinci Dünya Savaşı'nın Kökenleri Üzerine Clausewitzyen Bir Çözümleme

Burak Samih Gülboy

İstanbul, Dergâh Yayınları, 2019, 978-975-995-964-7

Özer ŞEN*

İnsanlık tarihinde iki büyük savaş vardır ki; bunlardan ilki olan Birinci Dünya Savaşı tarihçiler tarafından fazlaca irdelenmiştir. Fakat bu savaşın meydana geliş sürecindeki nedenler pek fazla incelenmemiştir. Çünkü Birinci Dünya Savaşı temelinde sadece devletlerin birbiri ile güç mücadelesini değil, aynı zamanda siyasal ve sosyal değişimin de bir parçasını barındırmaktadır. Bu anlamda getirdiği etki de disiplinler arası sistemlerin değişmesine de ön ayak olmuştur. Sonrasında yapılan okumalar, insanlık tarihinin seyrini değiştiren bu büyük olayın aynı zamanda savaş stratejilerinin ve savaşın tanımının da değiştiğini göstermektedir. Sonrasında sorulması gereken soru: Birinci Dünya Savaşı'na kadar savaş olgusu neydi? Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu olguda neler değişti? Günümüz savaş stratejilerinin incelendiği çalışma sayısının oldukça az olması bu alanı bakir bırakmıştır. Ama Prof. Dr. Burak Samih Gülboy, bu açıklığı görmüş olacaktır ki; Birinci Dünya Savaşı'nın kökenleri hakkında stratejik sorgulamalar yaparak eserini ortaya koymuştur. Başta eserin büyük bir boşluğu doldurduğunu

belirtmek oldukça yerindedir. Gülboy, savaş üzerine ilk bilimsel incelemeyi üretmiş olan Prusyalı komutan Carl von Clausewitz'in savaş olgusunu teorize eden Mutlak savaş distopyası üzerinden sorgulamalar yapmaktadır. Clausewitz'in “*üzerinde çalışılması gerekli malzeme*” olarak sunduğu “*Savaş Üzerine*” eseri, savaş hakkında felsefi bir teori geliştirmektedir. Toplamda sekiz kitaptan oluşan eserin tamamlanmamış olduğu söylenmektedir. İlk kitapta, “*Savaş Nedir, Savaşta amaç ve araç, askeri deha, savaşta tehlike*” gibi konu başlıklarında savaşın tanımı üzerinde görüşleri verilmektedir. İkinci kitapta ise savaşın teorisi ve savaşa yönelik eleştiriler konu edinmektedir. Üçüncü kitapta; strateji, dördüncü kitapta; muharebe, beşinci kitapta; silahlı kuvvetler, altıncı kitapta; savunma, yedinci kitapta; taarruz, sekizinci kitapta ise savaş planına ilişkin konular yer almaktadır. Clausewitz eserinin başında yirmi sekiz madde ile verdiği savaş tanımında “*Savaş Nedir*” sorusuna yaptığı ilk cevabını şöyle verir; “*...hasmı irademizi yerine getirmeye zorlayan bir şiddet eylemidir.*” Yani savaş, karşıt iradelerin çatıştığı karşılıklı şiddet eylemidir. İşte bu ilk çatışmaya Clausewitz “*mutlak savaş*” ismini vermiştir. İkili tanımın öbür ayağını ise “*gerçek savaş*” tanımı oluşturmaktadır. Gerçek savaş tanımından kasıt ise tarihi bağlam içindeki savaş kavramıdır. Savaşın üçlü tanımına gelecek olursak Clausewitz bu ikili tanımdan yola çıkarak üçlü bir tanım yapma ihtiyacı hisseder. Kitapta geçen üç tane eğilim ve bu eğilimlerden geçen bir üçleme doğuyor şöyle ki;

“Savaş, er somut durumda doğasını biraz değiştirdiği için sadece gerçek bir bukalemun değildir; aynı zamanda genel görünüşüne göre de belirgin eğilimleri bulunan üç yanlı şaşırtıcı bir olaydır: Bir yanda doğasının özünü teşkil eden şiddet, doğal ve kör bir içgüdü sayılması gereken kin ve nefret; öte yanda savaşı, bağımsız bir ruhsal faaliyet hâline getiren ihmal hesapları ve tesadüfler; son olarak da harbi tamamen akla bağlayan politik araç niteliği”(Clausewitz, 2018: 47).

İkinci eğilimi daha çok benimsemiş olan Clausewitz, savaşın ruhunu ve özgürlüğünü ön planda tutarak eserini ortaya koymuştur. Bu sebeple de savaş felsefesinin ilk ayağını savaşı başlatan ve yaratan nedensellik soruları oluşturmaktadır. Bununla ilgili olarak ta Clausewitz: “*Hiçbir savaş, savaş ve savaşta neye ulaşılmak istendiği söylenmeden başlamaz ya da akıllı hareket edilirse başlamamalıdır, birincisi yani savaşla elde etmek istediğimiz şey amaç, ikincisi yani savaşla ulaşmak istediğimiz şey hedeftir. Bütün istikametler bu ana düşüncelerle tayin edilir ve amaç, en küçük harekette bile etkisini gösterir*” (Clausewitz: 2018: 670) der. Fakat burada üzerinde durulması gereken nokta mutlak savaşın kendinden önceki gelişmelerden bağımsız olarak aniden gelişmesidir. Bunun için de belirli nedenlere ihtiyaç var mıdır sorusunu sormak çok önemlidir. Yukarıdaki alıntıda verildiği üzere savaşın belli bir amacı vardır ve bu amaçlar doğrultusunda ilerler o vakit Birinci Dünya Savaşı'nda da belirli amaçlar vardır. Peki, bu amaçları önceden gelişen olaylar mı doğurmuştur? Yoksa bir anda mı ortaya çıkmıştır? Clausewitz'in hem gerçek savaş distopyası olsun hem de mutlak savaş distopyası olsun belirli sorular sormamıza olanak sağlamaktadır. İşte Burak Samih Gülboy'un bu eseri bizim sorularımızı Clausewitz'in kuramını alarak Birinci Dünya Savaşı'na sormaktadır.

Eser, cevaplar vermek yerine sorular sorarak belli olan nedenlerin tekrar gözden geçirilerek beyin fırtınası yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bir eserin kalitesi sordurduğu sorularla da ortaya konulabilmektedir. Gülboy'un soruları hipotezinin gereksinimleri dahilinde olmuştur. Bu sebeple de eserin sınırları kalın çizgilerle belirtilerek anlam karmaşasına yol açılabilecek durumlardan kaçınılmıştır. Eserin sorduğu sorular ise şu şekildedir:

“Birinci Dünya Savaşı'nın başında, devletlerin karar alma süreçleri, mevcut durumu nasıl değerlendirmişlerdir ve bu değerlendirmeler, savaş kararının alınmasında ne kadar etkili olmuştur?”

Birinci Dünya Savaşı, bir tırmanmanın sonucunda mı başlamıştır; yoksa savaşa tek ve aynı anda alınmış karşılıklı kararların bir sonucu olarak mı gidilmiştir?

Savaştan önce gelen krizlerin etkisi mi Birinci Dünya Savaşı'nın savaşın başlangıcına neden olmuştur; yoksa savaş, beklenmeyen bir anda aniden mi patlak vermiştir?

Birinci Dünya Savaşı'nda Avrupa'nın büyük güçlerinin çatışma pratikleri, siyasetin frenlemesi ile sınırlanmış mıdır; yoksa büyük güçler, mutlak savaşın distopyasındaki aşırılıklara mı sürüklenmişlerdir?

Birinci Dünya Savaşı, savaşan devletler için başka araçlarla diplomasinin devamı anlamını mı taşımıştır; yoksa Birinci Dünya Savaşı, diplomasinin ve askeri araçların, düşmanı yok etmek üzerine kurulduğu bir şiddet eylemi basitliğine mi dönüşmüştür?” (Gülboy, 2019: 254).

Yukarıdaki sorulara bakıldığında Clausewitz'in “mutlak savaş” hipotezinin tanımlanmasında yapmış olduğu tespitlerden yola çıkıldığı görülmektedir. İlki savaşın ortaya çıkmasında sürecin rolü, ikincisi karar anı, üçüncüsü nedensellik, dördüncüsü ve beşincisi savaşın ilerleme durumundaki davranışlar sorgulanmıştır. Bütün bu sorular sadece “mutlak savaş” distopyasının kanıtına ipucu bulmanın yanında, Birinci Dünya Savaşı'nın savaş literatüründeki yerinin tespitini de sağlamıştır. Ayrıca Clausewitz ve Birinci Dünya Savaşı ilişkisini inceleyen ve Clausewitz'i bu konuda haklı olduğunu söyleyen Hew Strachan, mutlak savaş hipotezinin Birinci Dünya Savaşı için geçerli olduğunu belirtmektedir.¹

Eserin birinci bölümünde “Büyük Güç Statüsü” olarak bir kavram verilmektedir ve bu kavram çevresinde mevcut devletlerin, siyasilere nasıl konum aldığı gösterilmektedir. “Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Büyük Güç Statüsünün Kaybı Sorunsalı” adını taşıyan ilk bölüm on alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci alt başlıkta bu statünün nasıl oluştuğuna dair bilgiler verilmektedir ve deniz gücünün yani denizlere olan hakimiyetin Büyük Güç Statüsünü tanımladığını söylenmektedir. Sonraki bölümde bu güce sahip olan devletlerin kendilerini kanıtlamak adına, diğer devletlere meydan okudukları görülmektedir. Bu bölümde, Almanya ve İngiltere'nin arasında geçen “büyük güç” olma yarışı ele alınmaktadır. Mevcut güce sahip olan İngiltere ve onun gücünü geçmeyi çalışan Almanya arasında geçen bu yarış, Almanya'nın Avrupa merkezinden çıkıp gözünü sömürge ülkelerine dikmesiyle

¹ Hew Strachan (2011). “Clausewitz and First World War” *The Journal of Military History*. S. 75, ss. 367-391.

farklı bir hâl almıştır. İlk bölümde İngiltere ve Almanya arasında sıcak gelişmenin yaşandığı Agadir Krizine kadar ki süreç ele alınarak, “*Büyük Güç Statüsü*” ndeki inişler çıkışlar verilmiştir. Eserin ilk bölümünde bize bir nabız grafiği verilmektedir. İngiltere-Almanya arasındaki mücadelenin nabız grafiği başlarda yüksek oranlarda olsa da ortaya yakın alanlarda düşük bir çizgi göstermektedir. Sonra Agadir Krizi ile climax noktasına ulaşmıştır.

Eserin ikinci bölümünde, savaşın tanımı içeriği üzerinde durulmaktadır. “*Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Bir Sorun Çözme Aracı Olarak Savaşın İçerik Değiştirmesi*” adını taşıyan bu bölüm dokuz alt başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak savaşa karar verici mekanizmanın tanıtılması adına Avrupa siyasal sisteminin yapısı verilmektedir. Burada Morton Kaplan, Morgenthau gibi isimleri göz önüne alınarak siyasal yapıda gerekli görülen sistemler tartışılmıştır. Ulaşılan sonuç ise Avrupa’daki siyasal yapının her zaman büyük güçler tarafından inşa edildiğidir. Bu yapının korunmasına “*Avrupa Ahengi*” denilmektedir. Ortak çıkarlarla hareket eden ve mevcut barış ortamını koruyan bu yapı “*Avrupa Siyasal Sisteminin Kendine Has Yapısı: Avrupa Ahengi*” adlı alt bölümde irdelenmiştir. Ayrıca yazarın sorduğu üçüncü sorunun cevabı “*mutlak savaş*” tanımlanmasının bir gereksinimi olarak karşılık bulmuştur. Balkanlarda cereyan eden olay aniden savaşın patlak vermesine sebep olmuştur yönündeki bu durumu açıklamaktadır. İkinci bölümün dördüncü alt başlığı olan “*Avrupa Siyasal Yapısının Bir Dış Politika Aracı Olarak Savaş*” ta savaşın önlenmesinin Avrupalı devletlerin siyasal yapısında bir çözüm yolu olduğu gerçeği anlatılmaktadır. Savaşın çözümleyici unsur olarak görülmesi beraberinde çeşitli tehlikeleri de getirmektedir. Bu durumu yazar, Van Evara’nın beş maddesi ile açıklamaktadır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa’da siyasal sistem bazı öngörülerde bulunmaktadır. Çünkü ortada görünür bir yarış mevcuttur bu yarış için hazırlıklar söz konusudur. “*Avrupa Siyasal Sisteminin Krizi: Militarizm ve Hayal Edilmiş Savaş*” adlı alt bölüm içerisinde Avrupalı Büyük Güçlerin bu hazırlığında ne tarz bir çatışma düşündükleri ve beklentileri nedir soruları sorulmuştur. Burada Fay’ın militarizm tezi ele alınarak Avrupa’da yükselen militarist hava ortaya konulmuştur. Bölümün diğer bölümlerinde Avrupa’nın savaş hayalinden bahsedilerek, topyekün bir savaşa gidilmemesi gerekliliğinin altı çizilmiştir. Ama savaşın ilerleyen safhalarında Avrupalıların diplomasi sistemi işlevini yitirmiş olup savaş diğer unsurları yok etme biçimine dönüşmüştür. Bu durum Clausewitz’in “*mutlak savaş*” distopyasının gerçekleştiğinin göstermektedir.

Eser, Birinci Dünya Savaşı’na farklı bir bakış açısı sunması yanında Avrupalı devletlerdeki siyasi yapıyı farklı teoriler ışığında incelememizi sağlamaktadır. Başlangıçta iddia edilen hipotez, ortaya konulan malzeme ile kanıtlanmıştır. Bu yönüyle eser, okuyucusuna bir kuramın nasıl metot hâline getirilişinin de bir örneğini vermektedir. Savaş stratejisi hakkında daha fazla eserin Türk okuyucusuyla buluşması dileğiyle, “*Mutlak Savaş*” bir kapı açma eseridir.